Önsöz

> "Sen bizim prensibimizi bilmiyorsun galiba… Bizce tebamız bir tarladır. Umumî seviyeden yükselen bir baş olursa tırpanı vurur, keseriz. Hanedanımızın kaidesi budur."
>
> Yusuf İzzeddin Efendi[1]

Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesi üzerine bir kenarda sessiz sessiz ağlayan veliaht dairesi müdürü ve teşrifatçısı Nesip Bey'e Yusuf İzzeddin Efendi'nin söylediği iddia edilen bu sözler aslında hanedanın halka bakışını özetlemektedir. Kendisine vermek istediği zengin hediyeleri kabul etmeyip her seferinde geri çeviren bu mütevazı askeri belki de bu şekilde elde edemediği için pek de sevmediği anlaşılan Yusuf İzzeddin'in paşanın ölüm haberi üzerine biraz da neşeli olduğunu belirten Nesip Bey'in yazdıklarının ne derece doğru olduğunu bilemeyiz, ancak Osmanlı tarihine bakıldığında bu kadar açık olarak zikredilmese de Yusuf İzzeddin Efendi'nin söz konusu ettiği bu siyasetin ve yaklaşımın uygulamalı

1 Nesib, "Yusuf İzzeddin ve Sultan Aziz Nasıl Öldüler?", *Haber*, nr. 1561, 22 Mayıs 1936, s. 9. Yusuf İzzeddin'in babası Sultan Abdülaziz de 1876 yılında tahttan indirilmesiyle sonuçlanacak olan olayların öncesinde İstanbul'da kamuoyunun gidişattan rahatsız olduğu bir dönemde kendisine iletilen bir konunun halk (*nâs*) arasında dedikoduya neden olacağı uyarısına karşı "nâs dediğiniz bizimkiler ise anların hükmü yok" cevabını vermesi (Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, s. 227), şehzadenin halka bakışının diğer bir ifadesidir.

pek çok örneğine rastlanabileceği ve devletin söz konusu düsturu bir siyasa haline getirip içselleştirdiği, uyguladığı ve kendi çizdiği meşruiyet dairesinin dışına çıkan veya bu dairenin dışında bir şeyler söylemeye çalışan aydınlar ile toplumsal aktörlerin "sivrilik"lerine tahammül edemeyip hemen tırpanladığı, yani tarladaki ürünleri eşitlediği de açık bir vakıadır; esasen bu siyasî geleneğin mirası üzerinde yükselen Türkiye Cumhuriyeti devletinin de bu olumsuz siyasî tutumu tevarüs edip sürdürdüğü açıktır.

Kitabın konusunu oluşturan Yusuf İzzeddin Efendi'yle ilgili çalışmalarımızın on yıl önceye kadar gittiğini söyleyebiliriz. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* için Yusuf İzzeddin Efendi maddesini kaleme alırken ansiklopedinin son dönemlerinde bazı maddelerde yaptığım gibi konuyu önce makale formatında yazıp daha sonra maddeye dönüştürmüş, ancak makaleyi ikmal edip yayımlama fırsatı bulamamıştım. Bununla birlikte şehzadenin inişli çıkışlı hayat hikâyesi ilgimizi çektiği için zaman içerisinde araştırmalarımız daha da derinleştirilmiş ve bu çalışmaların bir semeresi olarak Sultan Abdülaziz'in saltanat veraset sistemini değiştirme ve oğlu Yusuf İzzeddin'i veliaht ilan etme çabaları ayrı bir makale olarak yayımlanmıştı. Öte yandan arşivler ile yerli ve yabancı matbuatta yürütülen çalışmalar dosyayı belli bir olgunluğa eriştirdiği için şehzadenin bu çok ilginç, dramatik ve trajik bir şekilde sonlandığı için de kamuoyunda çok farklı görüşlerin dile getirildiği tartışmalı hayat hikâyesinin bir kitaba dönüştürülmesine karar verildi.

Yusuf İzzeddin'in hayatının en çok tartışılan kısmı ölüm şekli olup vefatından itibaren bu konuyla ilgili gündeme getirilen söylenti ve iddialar günümüze kadar canlılığını korur. Birinci Dünya Savaşı'nın en yoğun döneminde meydana gelen bu önemli olaya dair soruşturma evrakının o kaos ortamında adliye depolarında unutulup 1936'da[2] ortaya çıkması ve dönemin basınının bu olaya

2 26 Nisan 1936, *Kurun*, nr. 6569, s. 1, 7; *Akşam*, nr. 6295, s. 1; *Anadolu*, nr. 6507, s. 2; *Ulus*, nr. 5297, s. 2; *Tan*, nr. 367, s. 1.

yakın ilgi göstermesi üzerine veliahdın ölümü tekrar kamuoyunun gündemine gelir. Böyle olmasının biz tarihçiler açısından iyi olduğu söylenebilir; zira olaya vâkıf veya müdahil olup henüz hayatta bulunan bazı kişilerin şehzadeyle ilgili tanıklık ve bilgilerini basınla paylaşmaları ve ellerinde bulunan müteferrik belgeleri yayımlamaları konuyla ilgili pek çok ayrıntının gün yüzüne çıkmasına vesile olur; sonraki dönemlerde ve özellikle 1950'li yılların başlarında yayın hayatına giren popüler tarih dergileri de bu yönde önemli bir hizmete ve çoğu kere belgelerden çıkartılamayacak olan bazı verilerle hatıraların kayıtlara geçmesine zemin hazırlarlar.

Özellikle son yıllarda Yusuf İzzeddin'in hayatına ve yaşadığı mekânlara olan ilginin giderek arttığı söylenebilir. Yakın dönemde konuyu ele alanlardan biri olan Tahsin Yıldırım, bir kısım hatıralarla mevcut literatürü kullanarak şehzadenin hayatını kısaca özetlemenin yanı sıra veliahdın yakınında bulunup kesinlikle intihar etmiş olduğunu belirten Ercüment Ekrem Talu ile dönemin tanıklarını dinleyerek Yusuf İzzeddin'in Vahideddin Efendi ve ekibi tarafından planlı bir şekilde yavaş yavaş intihara sürüklendiğini düşünen Ziya Şakir'in kaleme aldıkları metinleri bir araya getirerek yayımlar; ayrıca mevcut literatürü kullanarak konuyla ilgili bir bibliyografya denemesini de kitabına ilave eder.[3] Daha sonra yayımladığı *Veliaht Yusuf İzzeddin* başlıklı kitapçık önceki kitabında yer alan incelemenin biraz daha geliştirilmişidir.[4]

Yusuf İzzeddin Efendi'nin hayatı hakkında yapılmış olan en geniş araştırma ise Hasan Ünlü'nün 2019 yılında tamamlamış olduğu yüksek lisans tezidir. Hem birinci el kaynakları kullanmış hem de konuyu mümkün mertebe detaylı bir biçimde ele almış olmasının önemli ve yüksek lisans tezi beklentilerinin üzerinde olduğunun

3 Ercüment Ekrem Talu, Ziya Şâkir, *Şehzade Yusuf İzzeddin Öldürüldü mü? İntihar mı Etti?*, haz. Tahsin Yıldırım, Selis Kitaplar, İstanbul 2005.

4 Tahsin Yıldırım, *Veliaht Yusuf İzzeddin*, Çatı Kitapları, İstanbul 2006.

ifade edilmesi gerekir.[5] Her ikisi de birinci el kaynaklara dayalı olan Cevdet Kırpık[6] ile Ayşe Zamacı'nın[7] makaleleri veliahdın yapmış olduğu bazı seyahatleri merkeze alır; Cengiz Göncü ile Üzeyir Karataş ise Yusuf İzzeddin'in görüşlerini kaydettiği notların bir kısmının transliterasyonunu yayımlar;[8] bu makalede amaç ve öncelik belge yayını olduğu için doğal olarak değerlendirme yoktur. Doktora konusu olarak veliahtlık kurumunu inceleyen Ruhat Alp, ilk resmî veliaht olarak Yusuf İzzeddin'le ilgili pek çok bahse yer verirse de konu gereği şehzadeyi tezini oluşturan unsurlardan biri olarak ele alır.[9]

Yusuf İzzeddin'in ikametgâh olarak kullandığı bazı binaların da son dönemlerde mimarlık ve sanat tarihi alanlarında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerine konu edildiği görülüyor. Bu tezler bazen Cavidan Göksoy'un doktora tezinde[10] olduğu gibi Yusuf İzzeddin Efendi köşklerini bir bütün olarak ele alırken bazen de Edibe Saraç'ın yüksek lisans tezi[11] gibi bir köşkün sadece bir bölümünü

5 Hasan Ünlü, "Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916)", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

6 Cevdet Kırpık, "Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'nin Avrupa Seyahatleri", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu, Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, III, 77-110.

7 Ayşe Zamacı, "Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi'nin Edirne ve Kırkkilise (Kırklareli) Seyahatleri (1913)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, IX/1, Temmuz 2020, 231-52

8 Cengiz Göncü, Üzeyir Karataş, "Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi'nin Toplumsal Yaşama İlişkin Görüşleri ve Yaşamının Son Yıllarında Ruhsal Durumuna İlişkin Belgeler", *MS Milli Saraylar Belgeler*, İstanbul 2007, I, 118-51.

9 Ruhat Alp, "Osmanlı Devleti'nde Veliahtlık Kurumu (1908-1922)", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2018.

10 Cavidan Göksoy, "Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi Köşklerinin XIX. Yüzyıl Türk Sanatı İçinde Değerlendirilmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997.

11 Edibe Saraç, "Zincirlikuyu Yusuf İzzeddin Efendi Harem Köşkü Restorasyon Projesi", İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

veya Seda Özen Bilgili'de olduğu gibi[12] bir köşkün tamamını ele alabilmektedir. Binaların mimarî ve yapısal özelliklerini ele alan bu tezlerin bizim çalışmamızı kısmen ilgilendirdikleri ifade edilebilir.

Yusuf İzzeddin Efendi'nin hayat serüvenini inceleyen ve esas itibariyle birinci el kaynaklara dayalı olan bu çalışmada konuyla ilgili mevcut literatür, arşiv belgeleri ve yerli ve yabancı basın mukayeseli bir biçimde ele alınarak değerlendirildi. Ayrıca metinde geçen Osmanlı para birimlerinin günümüz insanı için bir anlam ifade edebilmesi amacıyla son dönem çalışmalarımızda yaptığımız gibi 1998 tarihi itibariyle ABD doları cinsinden olan güncel karşılıklarının verilmesi yönüne gidildi ve bu yeniden değerlendirmede değerli iktisat tarihçisi dostumuz Şevket Pamuk'un hazırlamış olduğu fiyat listeleri kullanıldı.[13]

Giriş, altı bölüm, sonuç, ekler ve kaynakçadan oluşan bu kitabın giriş kısmında Şimşirlik döneminde uygulanan yasağa rağmen şehzade olduğu sırada doğan padişah çocuklarının hukukî statüleri; birinci bölümde, olağan olmayan şartlarda başlayan, ancak babası Sultan Abdülaziz'in padişah olmasıyla birlikte bir masala dönüşen ikbal dönemi, yani doğumu, eğitimi, askeriyeye intisabı, hassa müşirliğiyle sonuçlanan muhteşem ve trajikomik askerî kariyeriyle babasının onu veliaht ilan etme çabaları; ikinci bölümde, Sultan Abdülaziz'in bir ihtilal sonucunda tahttan indirilip yerine geçirilen V. Murad'ın kısa ve sıkı şartlar ve gözetim altında geçen II. Abdülhamid'in uzun ve yorucu iktidar, yani idbar dönemleri; üçüncü bölümde, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi sonucunda yıldızının yeniden parlayıp veliaht olarak taht sırasını beklerken siyasî geleceğini öğrenmek amacıyla cifr oyunlarına başvurarak

12 Seda Özen Bilgili, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde İstanbul'da Hazine-i Hassa Tarafından İnşa Ettirilmiş Köşkler Bağlamında Çamlıca Yusuf İzzeddin Efendi Köşkü Koruma Sorunları", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

13 Şevket Pamuk, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler, 1469-1998*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2000.

gelecekten haber verdiğini söyleyenlerle kurduğu temaslar, sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkileri ve çıktığı yurt içi ve yurt dışı seyahatleri; dördüncü bölümde, kansere yakalandığı veya veliahtlıktan ıskat edildiği vehimleri çerçevesinde hayatı kendine zehir edişi, her önüne gelen devlet adamı ve doktordan hasta olmadığına veya ıskat edilmediğine dair aldığı teminat mektupları ve tedavi olmak amacıyla Viyana'ya gidişi; beşinci bölümde intiharı, cenaze töreni ve ölüm olayı etrafında dile getirilen farklı senaryolar, intiharın soruşturulması ve veliahdın dünya görüşleri; altıncı bölümde, şehzadenin geride bıraktığı terekesi, yani eşleri, çocukları, hane halkı, gelirleri, emlâki, saray ve köşkleri ve sonuçta da şehzadenin hayat serüveniyle ilgili genel bir değerlendirme yer almaktadır.

Bu kitap da diğerleri gibi pek çok dost ve meslektaşımızın yardımlarıyla vücut buldu. Değerli dostlarımdan Edhem Eldem her zaman olduğu gibi bazı müşkillerin hallinde yardımcı olurken Murat Bardakçı da emsalsiz koleksiyonundaki bazı nadide görselleri kullanmamıza izin verdi; genç meslektaşlarım Hasan Ali Çakmak, Mine Durmuş, Özge Kâhya, Kübra Fettahoğlu, Cengiz Yolcu, Mehmet Akbulut, Ümran Ay ve Mehmet Korkmaz, bir yandan buldukları belge, gazete ve verileri benimle paylaşırken bir yandan da görüntülerinin temini konusunda yardımlarını esirgemediler. Yine genç meslektaşlarımdan Yener Bayar, İngiliz ve Ömer Faruk Can da Fransız basınında Yusuf İzzeddin'le ilgili olarak çıkmış olan yazıların görüntülerini temin etti. Kıymetli kardeşim Abdullah Güllüoğlu, bazı Almanca gazete haberlerinin ve değerli meslektaşım A. Emel Kefeli de bazı Fransızca metinlerin tercümesinde yardımcı oldu. Eski öğrencim ve meslektaşım Kenan Yıldız ile İSAM Kütüphanesi Müdürü Birol Ülker, evde hapsolduğumuz zorlu salgın sürecinde bazı kaynakların temininde imdadımıza yetişti. Bahattin Öztuncay, Ömer M. Koç Koleksiyonu'nda bulunan Yusuf İzzeddin'in çocukluk resmini kullanmamıza müsaade etti. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) her zaman olduğu gibi çalışmayı maddî olarak destekledi. Yardım ve katkıları için hepsine teşekkür ederim; bununla birlikte

onların kitabın muhtemel yanlışlarına değil, doğrularına ortak olduklarını özellikle belirtmek isterim.

Son, ama sonsuz teşekkür bu zorlu, ancak benim için zevkli süreçlerin en yakın tanıklarına, yeni katılımlarla giderek büyüyen aileme… Fedakâr eşim Semra, oğullarım Amil Alper ve Yılmaz, kızlarım Zeynep Aybike ve Melis Eylem ile ailemizin en yeni, en taze ve en tatlı üyesi Kerem'e…

Maltepe, 2022
Ali Akyıldız

Giriş

ŞEHZADELERİN ÇOCUK YAPMA YASAĞI VE İSTİSNALARI

"Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr ü kıymetten"

Namık Kemal[1]

Yusuf İzzeddin Efendi, Sultan Abdülaziz'in şehzadeliği döneminde doğan ve varlığı uzunca bir süre gizlenip ancak babası padişah olduktan sonra kamuoyuna duyurulabilen bir şehzadedir. Bilindiği gibi, Osmanlı şehzadeleri 17. yüzyılın başlarına kadar, büyüyüp eğitim aldıktan ve sünnet törenleri yapıldıktan sonra merasimle şehzade sancaklarına gönderilir; buralarda, padişah sarayının ve imparatorluğun sancak ölçeğinde küçük bir bütünlük oluşturan parçasında lalalarıyla diğer danışmanlarının kılavuzluğunda sancağı yönetir, emir ve buyruklar yayımlar, sefer döneminde askerlerinin başında savaşa katılır; kısaca, gelmesini dört gözle beklediği muhtemel padişahlığı için kendini hazırlayıp adeta padişahlık stajı yaparlardı. Sancakta geçirdiği süre içerisinde kendi haremini kurar, etrafında bulunan insanların güvenilirliğini tecrübe ederek ileride gerçekleşmesi muhtemel iktidarında ekibinde yer alacak kadroların çekirdeğini oluşturur, yetişkinlik çağına gelen kendi şehzadelerine de birer sancak verilir; böylece iktidar oyununda biraz daha güç kazanmış olurdu.

1 *Namık Kemal'in Şiirleri*, haz. Vasfi Mahir Kocatürk, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1971, s. 13.

Sancağa çıkma sistemi III. Mehmed'in ani ölümüyle birlikte fiilî olarak son bulur ve böylece Topkapı Sarayı'nın Şimşirlik veya Kafes diye adlandırılan bir dairesinde hapis hayatı yaşamaya başlayan şehzadelerin çocuk sahibi olmaları yasaklanır; eğer hizmetlerindeki cariyelerden biri hamile kalacak olursa *ıskat-ı cenin* yapılarak çocuk düşürülür; daha açık bir ifadeyle bu yeni dönemle birlikte hanedanın erkek üyelerinden sadece padişahın çocuk sahibi olma hakkı bulunurdu.

Kafes hayatı yaşadıkları dönemde içinde bulundukları zor şartların da etkisiyle iyi bir eğitim alamayıp dünyadan habersiz ve verimsiz bir hayat süren şehzadeler, bilgi, görgü ve tecrübe yönünden hayata ve hükümdarlığa hazırlanamadıkları gibi, bürokrasi, saray erkânı ve harem mevcudu olarak da etraflarında güvenebilecekleri kadroların teşekkül edeceği bir vasat ve imkândan mahrum kalır; hal böyle olunca da taht sırası kendilerine geldiğinde hayata karşı hazırlıksız, siyasî ve idarî konularda bilgisiz, tecrübesiz ve dünya ahvalinden habersiz oldukları için ister istemez genelde bürokrasiyle saray ağalarının ve zaman zaman da saray kadınlarının oyuncağı olur; büyük ölçüde bu güçlerin yönlendirmeleriyle hareket ederlerdi.

Şimşirlik döneminde sarayda sıkı bir biçimde uygulandığı görülen şehzadelerin çocuk sahibi olma yasağının, mevcut bilgilerimize göre I. Abdülhamid'in tahta geçmeden önce doğmuş olup büyük bir ihtimalle III. Mustafa tarafından bilinmelerine rağmen varlıklarına ses çıkartılmayan Ahtermelek Hanım ile Ayşe Dürrişehvar Hanım isimli iki kızı[2] ile çalışma konumuzu oluşturan Sultan Abdülaziz'in oğlu Yusuf İzzeddin Efendi olmak üzere üç istisnası vardır.

Şehzadelik döneminde doğan I. Abdülhamid'in iki kızının devlet nezdindeki pozisyonlarına biraz daha yakından bakıldığında ilginç ayrıntıların olduğu görülür. Ahiretlik Hanım olarak da nitelenen

2 Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 18-19.

Ahtermelek Hanım'ın padişahın manevî kızı olabileceği tahminine[3] rağmen evliliğiyle ilgili bir belgede I. Abdülhamid'in halim selim bir kişiliği olduğunu belirttiği Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın oğlu Mehmed Said Bey'i kendine damat olarak seçmesi, kızını açıkça kabul ettiğini gösterir.[4] İlgili belgede Ahtermelek için geçen "cülus-i hümayunumdan beri yanımda terbiye olup" şeklindeki ibarenin yasak olduğu için o döneme kadar saray dışında yetiştirilen kızını cülusundan sonra padişahın yanına aldığına mı yoksa Öztuna'nın ihtimal olarak verdiği manevî kızı olduğuna mı işaret ettiği hususu açık değildir; bununla birlikte sadaret arzında geçen "nezd-i ferd-i hümayunlarında terbiye olup hâlâ indlerinde mevcut duhteri" ifadesi,[5] birinci ihtimalin daha ağır bastığını gösteriyor.

Diğer hanedan üyeleri gibi aynî olarak verilen tayinatı bulunan[6] ve aşağıda açıklanacağı üzere Kuruçeşme Sarayı kendisine tahsis edilen Ayşe Dürrişehvar Hanım'ın padişahın kızı olarak kabullenilmesinde herhangi bir sorun yoktur. Nişancı Ahmed Nazif Efendi'yle yaptığı evlilikten Zeynep ve Atiye isimli iki kızı doğan ve III. Selim'in eşini öldürtmesi üzerine dul kaldıktan sonra bir daha evlenmeyen Ayşe Dürrişehvar Hanım'ın[7] vefatı üzerine satışa çıkarılan muhallefatını gösteren 14 Nisan 1831 tarihli bir kayıtta isminin "Ahiretlik Dürrişehvar Hanım"[8] ve bir diğerinde de "Abdülhamid Han… hazretlerinin Ahiretliği Hanım demekle meşhur olup Boğaziçi'nde Kuruçeşme nam mahalde sakine iken bundan

3 Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar: Türkiye (1074-1990)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, II, 246.

4 F. Sarıcaoğlu, *I. Abdülhamid*, s. 19.

5 TSMA.e, 803/14.

6 TSMA.e, 180/46.

7 M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s. 110. Kendisiyle kızlarına Duhan Gümrüğü malından hisse tahsisine dair III. Selim'in hatt-ı hümayunu için bkz. BOA, HAT, 1433/58779.

8 *TSMA.d*, nr. 2274/2. Aynı sıfatla yapılan diğer bir niteleme için bkz. TSMA.e, 180/52. Kızlarından birine ödeme yapılmasına dair kayıtta kızı "Ahiretlik Hanım kerimesi hanım" olarak tanımlanır (TSMA.e, 1073/28).

akdem vefat eden Ayşe, nam-ı diğer Dürrişehvar Hanım" olarak kaydedilmiş olması önemlidir.[9]

Belgelerden elde edilen bu müteferrik veriler I. Abdülhamid'in şehzadelik döneminde doğan söz konusu iki kızıyla ilgili önemli çıkarımlar yapmamıza imkân tanımaktadır. Birinci sonuç hem Ahtermelek'in hem de Ayşe Dürrişehvar'ın "Ahiretlik Hanım" olarak tanımlandığı, ahiretlik kelimesinin bir anlamı da evlatlık olduğu için onları tarif amacıyla evlatlık kız anlamına gelen bir nitelemenin yapıldığı, padişahın şehzadeliği döneminde doğmuş oldukları için hanedan adına kendilerine sahip çıkılmasına rağmen evlat değil, evlatlık muamelesi gördüğü ve bu yönüyle diğer hanedan çocuklarından ayrı bir statüye konulduğu şeklindedir.

Çıkaracağımız ikinci sonuç ise esasında birincisiyle bağlantılıdır. Nitekim yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere her iki kızın ısrarla "sultan" unvanıyla değil, "hanım" olarak nitelendirilmesi de bu yaklaşım ve bakış açısının sonucudur. İşin ilginç tarafı, bir yandan sultan sıfatı kendilerinden esirgenirken diğer yandan da sarrafı David Bazergân'dan almış olduğu borçları gösterir defterde "*devletlü* hanım efendimiz"[10] veya diğer bir belgede "*devletlü inayetlü* hanım efendimiz"[11] şeklinde hanedan üyesi veya mensubu kadınlar için kullanılan "devletlü" sıfatının kendileri için de kullanılmasıdır; bununla birlikte ifade edildiği gibi, maaş, tayinat, emlak ve saray tahsisi yönlerinden fazla bir ayrım gözetilmemesi hususunun da gözden ırak tutulmaması gerekir.

Görebildiğimiz kayıtlarda sultan olarak geçmemeleri, bu konuya hassasiyet gösterildiğini ve dönemin padişahının hoş görülü davranmasıyla doğan bu şehzade çocuklarına o dönemde sultanlardan daha farklı yaklaşıldığını ortaya koymaktadır. Tahta geçtiği zaman I. Abdülhamid'in kızlarını sultan olarak kamuoyuna duyurmaya

9 TSMA.e, 180/52, lef 1.
10 TSMA.e, 181/1, lef 1; 181/12.
11 TSMA.e, 181/13; 181/3.

cesaret edememesi, sarayın kurallarının sertliğini ve yazılı olmayan bazı kuralların varlığını açıkça göstermektedir. Ressam Naciye Neyyal'in aşağıda ilgili kısımda dile getirdiği ve padişah olmadan önce doğan şehzade çocuklarının padişah olma hakkı olmadığına yönelik saray kuralıyla kastettiği belki de bu bakış açısıdır.

Sultan Abdülmecid'in, kendi döneminde iç ve dış kamuoyuna açıklanan Tanzimat politikalarının da muhtemel etkisiyle kardeşi Abdülaziz'in oğlu Yusuf İzzeddin'in doğmasına izin verdiği veya daha doğru bir ifade ile geleneğe aykırı olan böyle bir olayı görmezden geldiği söylenebilir. Ağabeyi tarafından kendi oğluna karşı gösterilen bu müsamahanın anlam ve değerini bilen Sultan Abdülaziz, tahta geçtikten yaklaşık bir buçuk ay sonra, yeğeni Şehzade Mehmed Murad'ın 5 Ağustos 1861 tarihinde dünyaya gelen oğlu Selahaddin Efendi'ye karşı aynı hoşgörüyü gösterir; ancak annesi Pertevniyal'in önerisi üzerine bu ruhsatı bir çocukla sınırlandırıp Mehmed Murad'ın ikinci çocuğu olan Hatice Sultan'ın düşürülmesini istediği, buna itiraz eden Mehmed Murad'ın çocuğu düşürme operasyonunun sarayının dışında yapılması için amcasından izin aldığı ve bunun üzerine Dr. Mehmed Emin Paşa'nın dışarıda doğurttuğu halde çocuğun düşürüldüğünü saraya bildirdiği rivayet edilir.[12]

Bu söylentilerin ne derece doğru olduğunu belirleme şansımız yoktur; ancak Sultan Abdülaziz döneminden itibaren şehzadelerin çocuk sahibi olmalarına ruhsat verilerek yüzyıllardır uygulanan bu yasağın fiilen ortadan kaldırıldığını ve bu dönemden sonra hanedanın giderek büyüdüğünü biliyoruz.

12 Edhem Eldem, *V. Murad'ın Oğlu Selahaddin Efendi'nin Evrak ve Yazıları, V. Murad ile Cleanthi Scalieri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, I, 7.

SONUÇ VEYA DEĞERLENDİRME

"Vuslat-ı yâr için agyâra müdâra eyler
Zehr içer âşık-ı dil-hasta şifâ niyyetine"

Bursalı Ahmed Ragıb[1]

Bu kitapta Sultan Abdülaziz'in oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'nin inişli çıkışlı hayat hikâyesi ele alındı. I. Ahmed döneminden sonra başlayıp Sultan Abdülaziz'e kadar uygulanan şehzadelerin çocuk sahibi olmaması yönündeki saray kuralı hilafına 10 Ekim 1857'de dünyaya gelen Yusuf İzzeddin'in doğumu güya saklansa da her şeyin farkında olduğu anlaşılan Sultan Abdülmecid, kardeşinin bu sırrını bilmezmiş gibi davranarak sorun çıkarmaz; böylece Sultan Abdülaziz tahta çıkıncaya kadar yaklaşık dört yıl kamuoyundan saklanan bu doğum olayı ancak 11 Temmuz 1861 tarihinde kamuoyuna açıklanabilir. Bu şekilde normal bir şehzadeye nazaran olumsuz koşullarda başlamış olan hayatı babasının iktidarıyla birlikte birdenbire ancak masallarda görülebilecek bir ihtişama dönüşür.

Sultan Abdülaziz, cülusunun üzerinden daha bir ay bile geçmeden 4 yaşındaki Yusuf İzzeddin'i 22 Temmuz 1861 tarihinde askeriyeye kaydettirir. Dolayısıyla literatürde yaygın bir biçimde dolaşımda olan padişahın 1863 Mısır seyahati dönüşü şehzadeyi

1 Mehmet Tevfik, *Tahric-i Harâbât*, Pergole Yayınları, İstanbul 2020, s. 38.

askeriyeye yazdırdığı bilgisinin düzeltilmesi gerekir. Giysileri dahi Avrupa'dan getirtilen şehzadenin eğitimi için her türlü imkânı seferber eden padişah, oğluna özel hocalardan Arapça, Farsça ve Fransızca gibi dil derslerinin yanı sıra güzel yazı, matematik, ahlak, imla ve resim dersleri de aldırır. II. Meşrutiyet döneminde dahi Fransızca derslerini sürdüren şehzadeyi yakından tanıyanlar konuşulanı gayet iyi anlamasına rağmen konuşmasının tutukluğuna ve Fransızca tekellüme pek hevesli olmadığına dikkat çekerlerse de Türkçe hitabetinin de kesik kesik ve tutuk olduğunun bu bağlamda vurgulanması gerekir.

Sultan Abdülaziz tahtını sağlama aldıktan sonra tıpkı ağabeyi Sultan Abdülmecid gibi veraset usulünü kendi oğlu lehine değiştirmek ister, Yusuf İzzeddin'i ön plana çıkarmak için iktidarın bütün imkânlarını kullanır, henüz 7 yaşındayken özel bir daire hazırlatıp Harbiye Mektebi'ne yazdırdığı şehzadenin 7 yaşında yüzbaşı, 9 yaşında binbaşı, 10 yaşında yarbay, 11 yaşında albay, 13 yaşında mirliva ve 15 yaşında da Hassa Ordusu müşiri, yani mareşal olmasını sağlayarak trajikomik bir senaryoyu sahneye koyar. Şehzadeye rütbe verme istekleri güya askerlerden gelmiş gibi bir mizanseni devreye sokarak senaryoyu meşruiyet kılıfına büründürür. Kışla kışla gezdirilerek denetlemeler yapan ve okulların sınav ve ödül törenleriyle açılışlara katılan bu "yetenekli asker"in gazetelerin birinci sayfalarında ilk haber olacak şekilde yer alabilmesi için her vesile değerlendirilerek veliaht değişikliğine zemin hazırlanır.

Şehzadenin 1870'teki sünnet töreni, geleneğe uygun olarak yaklaşık 14.200 fakir çocuğun da sünnet ettirildiği ve hediyelerin verilerek evlerine gönderildiği bir sosyal projeye dönüştürülür. Sultan Abdülaziz'in çok değer verdiğini ve ikbalin Yusuf İzzeddin üzerinden döndüğünü gören devlet adamları, saray ve iktidarla olan ilişkilerini şehzade üzerinden yürütür; göreve atanan üst düzey bürokratlarla işlerini yürütmek isteyen yabancı iş adamları, artık saray ve Bâbıâli'nin yanı sıra şehzadenin görev yeri olan Seraskerliğe de uğramayı ihmal etmez; yazarlar, eserlerini padişahın yanı sıra

şehzadeye de ithaf veya takdim eder; bürokratlar yaptırdıkları kışla veya kurdukları yeni kasaba ve kazalara şehzadenin ismini verir ve en güzel hediyeleri ona gönderirler. Sultan Abdülaziz de sadece padişah, veliaht ve Mısır hıdivine has bir imtiyaz olan vapur sahibi olma ayrıcalığını 1874 yılında oğluna da tanır.

Her ikbal ve zirve aynı zamanda bir idbar ve zeval noktasını temsil eder. Yusuf İzzeddin, kısa bir süre içerisinde, planladığı taht veraset sistemini oğlu lehine değiştirme fırsatı bulamayan babası Sultan Abdülaziz'in bir ihtilal neticesinde tahttan indirilmesi, kısa süren V. Murad döneminin henüz başında babasının şüpheli bir biçimde vefatı, yeni padişahın cinnet geçirip tahtı kardeşi II. Abdülhamid'e bırakması gibi trajik olaylara şahit olur. Son iktidar değişikliğiyle birlikte V. Murad dönemine göre durumu biraz düzelir gibi olur ve ihtilalcilerin el koyduğu mal ve paraları iade edilirse de uzun yıllar gözden ve kamuoyunun ilgisinden uzak bir biçimde ve yönetimin ve hafiyelerin sıkı gözetimi altında Fer'iye Sarayı'nda bir inziva hayatı yaşamak zorunda kalır. Yaklaşık 33 yıl süren bu idbar döneminde yapacak fazla bir şeyi olmadığı için bazen gelecekten haber verdiğini söyleyenlerin cifr oyunlarına alet olarak bazen İttihatçılarla ilişki kurarak bazen kardeşi dahi olsa şehzadeler hakkında Yıldız Sarayı'na jurnaller vererek bazen de önemli gördüğü konularla ilgili düşüncelerini kâğıda dökerek kendini gelecekteki hükümdarlığına hazırlar.

Babasının tahttan indirildiği dönemde 19 yaşında olan Yusuf İzzeddin'le ilgili olarak yabancı basında ve bir Rus generalin hatıratında dile getirilen iddialar yenilir yutulur cinsten değildir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında kurmay albay ve savaşı izleyen gazetecilerden sorumlu subay olan Rus Generali Mihail Aleksandroviç Hazenkampf'ın 1908 yılında bastırdığı hatıralarında Yusuf İzzeddin'in 28 Ekim 1877 tarihinde Çar II. Aleksandır'a bir mektup göndererek tahta çıkmasına yardımcı olması karşılığında Rus menfaatlerine uygun bir barış yapacağı ve Doğu'da Rus çıkarlarını koruyacağı yönünde iş birliği önerdiği iddiaları, Osmanlı

kaynakları ve bir başka bağlamda yansıdığı dönemin yabancı basını tarafından da desteklenmektedir. Rus generalin ayrıntılı bir şekilde açıkladığı bu ağır iddianın ve şehzadenin çara yazdığı mektubun Rus Genelkurmay Arşivi'nde bulunduğu ve bir suretinin 93 Harbi belgeleri arasında yayımlandığı iddiasının ciddiye alınması ve araştırılmaya değer olduğunun altının çizilmesi gerekir.

Bu vatana ihanet iddialarını, *März* isimli bir Avusturya dergisinin Şehzade Abdülmecid Efendi'ye dayandırarak dile getirdiği, Yusuf İzzeddin'in babasını tahttan indiren ihtilalciler ve Midhat Paşa'yla iş birliği yaptığı, babasının gözdelerinden birine âşık olduğu ve babası öldürüldüğü esnada onu koruyacak yegâne kişi olduğu halde "maşukasıyla bir âlem-i safa içinde" bulunduğu iddiaları izler; ayrıca derginin dile getirdiği bu iddiaların Abdülmecid tarafından tekzip edilmemesi de ilginç bir ayrıntı olarak zikre değerdir. *März*'ın iddialarının yabancı matbuatta 1906 sonrası başlatılan II. Abdülhamid'e alternatif arayışlarıyla o dönemin tahta yakın şehzadeleriyle ilgili olarak gündeme getirilen türlü türlü iktidar senaryolarıyla İstanbul'daki siyasî gruplaşmalardan bağımsız olmadığı söylenebilir.

Sıkı şartlar ve gözetim altında yaşamasına rağmen İttihatçılarla kurduğu ilişkiler 1900'lü yılların başlarına kadar indirilebilen Yusuf İzzeddin'in Avrupa'daki İttihatçılara maddî yardımlarda bulunduğu ve bazı emarelerden II. Abdülhamid'in bu ilişkinin farkında olduğu anlaşılıyor. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle uzun süren inziva hayatı sona erip veliaht-ı saltanat olarak yıldızı tekrar parlar gibi olursa da İttihatçıların veliaht dairesi için oluşturdukları teşrifatçı ve yaver gibi resmî kadrolara kendi adamlarını yerleştirerek çevreyle ilişkilerini kontrol altına almalarıyla birlikte şehzadenin esareti mahiyet değiştirir. Terekesinden çıkan belgeler, doğduğundan beri iktidar hayalleri kuran şehzadenin gelecekten haber verdiğini söyleyen şeyh veya astrologların cifr oyunlarına alet olmaktan kendini kurtaramadığını gösteriyor. Bir hafta sonra tahta cülus edeceği şeklinde yedi gün içerisinde ortaya çıkma potansiyeli olan büyük yalanlar söyleyenlerle irtibatı işi hangi boyutlara kadar vardırabil-

diğine işaret ediyor. Yaşlı ve hasta olan Sultan Mehmed Reşad'ın ölüme yakın durması doğal olarak hem iktidarı bekleyenlerin hem de yeni iktidardan nemalanmayı düşünenlerin iştahlarını kabartır.

II. Meşrutiyet döneminde veliahdın sistem içerisindeki konumu tanımlanarak görev ve sorumluluklarıyla resmiyetteki yeri ve dairesi görevlileri belirlenir, bürokratlar ile yabancı elçilerle resmî olarak görüşmesinin önü açılır. Yeni statüsü gereği çeşitli sivil toplum kuruluşlarında fiilî olarak veya himaye şeklinde vazifeler alan ve kültürel faaliyetleri destekleyen Yusuf İzzeddin, yabancı devlet adamlarının İstanbul'u ziyaretleriyle ilgili yapılan törenlerde geleceğin hükümdarı olarak yerini alır, ziyafet ve toplantılara katılır, özetle yeni oluşturulan kurallara uygun olarak artık resmî sıfatıyla ve temsil gücüyle siyasî ve sosyal mahfillerde öncesiyle kıyas kabul etmez derecede görünür olur.

Bu gelişmeler bağlamında Sultan Mehmed Reşad'ın yurt içi gezilerine katılmanın yanı sıra bizzat kendi maiyetiyle birlikte şehrin Bulgarlardan geri alınması üzerine Edirne'ye, Balkan savaşları sırasında geri çekilen orduya moral vermek amacıyla Çatalca'ya ve Birinci Dünya Savaşı'nda askerlerin moralini yükseltmek için Çanakkale'ye ve ardından da Edirne'ye seyahat eder. İngiltere Kralı VII. Edward'ın cenaze töreninde devleti ve padişahı temsil etmek amacıyla Londra'ya gitmesi, Osmanlı tarihinde bir şehzadenin veliaht resmî sıfatıyla çıktığı ilk yurt dışı seyahati olması hasebiyle iç ve dış kamuoyunda hayli yankı uyandırır. İngiltere dönüşü uğrayıp 15 gün kaldığı Paris'te temas ve gözlemlerde bulunur, Sırp ve Bulgar krallarının İstanbul'a yaptıkları gezileri iade etmek amacıyla uğradığı Belgrad ve Sofya'da dostça ağırlanır.

Yaklaşık bir yıl sonra çıktığı ve İngiltere Kralı V. George'un taç giyme töreninde padişah ve hükümeti temsil ettiği yurt dışı seyahati muhtemelen hükümet tarafından geleceğin padişahının bilgi ve görgüsünü arttırmak amacıyla bir fırsat olarak değerlendirildiği için veliaht ve beraberindekiler İstanbul'dan erken ayrılarak Paris'te yaklaşık 10 gün kalıp ziyaretlerde bulunur; ayrıca İngiltere dönüşünde

50. kuruluş yıldönümü kutlamaları çerçevesinde İtalya'nın başkenti Roma'ya da uğrayıp kral III. Vittorio Emanuele'in misafiri olur.

İngiliz politikalarına yakın duran ve dönemin en etkin siyasî mahfilleri olan Paris ve Londra'yı ziyaret edip siyasilerle görüşmeler yapan geleceğin padişahına karşı Almanya'nın kayıtsız kalması düşünülemezdi; dolayısıyla hem Almanya'daki askerî ve iktisadî gelişmeleri göstermek hem de muhtemelen kendi yanına çekebilmek amacıyla Almanya İmparatoru II. Wilhelm'in askerî manevraları izlemesi için yaptığı davet kapsamında 1911'de Almanya'ya gider. O sırada Bulgaristan'ın çabalarıyla sahneye konulmak istenen Osmanlı Devleti'ni Balkanlarda yalnızlaştırma siyasetine bir tepki olarak Romanya'ya da uğrayıp Kral I. Carol'la görüşmesi hem yerel hem de uluslararası basında büyük bir yankı uyandırır. Sonraki dönemde de veliahdın peşini bırakmayan Almanya'nın 1914 yılı manevraları için yapmış olduğu ikinci davet ve bu vesile ile yapacağı yeni bir Avrupa seyahati, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine gerçekleştirilememesine rağmen Yusuf İzzeddin'in son günlerine kadar gündemdeki yerini korur. Almanya'nın yaptığı bu davetlerin ve veliahdı Berlin'e yaklaştırma çabalarının mimarının Enver Paşa olduğunun da ifade edilmesi gerekir.

Mağrur, ancak aynı zamanda yaşadığı inişli çıkışlı ve zaman zaman trajik hayatın da etkisiyle hayli hassas ve bir o kadar da zayıf bir sinirsel yapısı olan Yusuf İzzeddin, her ne kadar II. Meşrutiyet öncesinde bazı belirtiler gösterirse de özellikle eşi Çeşmiahu'nun vefatı sonrasında hastalık vehmine kapılır; önce kalp hastalığından şüphelenir, daha sonra geç çıkan bir yirmilik dişinden dolayı ağzında oluşan yarayı kanser olarak değerlendirir, zaman içerisinde bu vehimlerine İttihatçıların kanser hastalığını bahane ederek onu veliahtlıktan ıskat ettikleri yönünde yeni ve çok daha tehlikeli bir diğerini ekleyince 1912 senesinde tedavi için Avrupa'ya gönderilir. Viyana'da muayene olduğu Dr. Schlesinger'in önerisi üzerine İsviçre'ye gitmekten vazgeçip Edlah'ta tedavisini sürdürdüğü sırada Balkanlar'da savaş durumu ortaya çıktığı için tedavisini yarım

bırakıp İstanbul'a geri dönmek zorunda kalır. Maiyeti, psikolojik sorunlarının kamuoyuna yansımaması için veliahdı Necip Bey veya kereste tüccarı Ahmet Muhip Efendi olarak müstear isimle tanıtırsa da kısa bir süre sonra gerçek kimliği yabancı basının sayfalarını süslemeye başlar.

Söz dinlemeyip düzensiz bir yaşam süren ve psikolojik rahatsızlığıyla vehmi günden güne çoğalan Yusuf İzzeddin, doktor olsun olmasın ziyaretine gelenlerden kanser olmadığına ve veliahtlıktan ıskat edilmediğine dair çoğu kere metinlerini bizzat dikte ettirdiği teminat mektupları alır; doktorları, maiyeti memurları, mebuslar, Âyan Meclisi üyeleri, İttihat ve Terakki liderleri, nazırlar, sadrazam, ıskat kararını fetva ile meşrulaştıracak olan şeyhülislam ile nihai kararın sahibi olan Sultan Mehmed Reşad'dan aldığı sayıları yüzlerle ifade edilen bu mektupların etkisi sınırlı olur ve kısa süre sonra tekrar eski vehimlerine geri döner. Muhtemelen ileride ortaya çıkabilecek durumlara karşı delil olarak gördüğü bu mektupları satın aldığı güvenli bir kasada saklar.

Yusuf İzzeddin, hastalık konusunda kendisini ikna etmeye çalışan doktorlarını olmayacak, hatta iğrenç sayılabilecek şeyler yapmaya zorlar. Suyu biraz içtikten ve tükürüğünü iyice bardağa bulaştırdıktan sonra geri kalanını içmesi için muhatabına verme, kendi kanını şırınga ile çekip doktorlarına enjekte etme veya parmağını ağzına sokup yıkamadan doktorunun ağzına sokma gibi tuhaf istekler bunlar arasında sayılabilir. Hasta olmadığına ikna için katlanılan bu işkenceler, Dr. Hazım Paşa'nın ateşi 40 dereceye çıktığı ve mikrop kapan Dr. Hilmi Kadri Bey'in günler süren bir hastalık ve ameliyat sürecinden sonra sağlığına kavuşabildiği için beklentilerin aksine bir etki yaparak veliahdın vehmini daha da arttırmaktan öte bir işe yaramaz.

Yusuf İzzeddin'in ciddi psikolojik rahatsızlığı ve taht veraseti sırasında ikinci durumda olan Vahideddin'in düşünce, yapı ve karakter yönünden onlara göre güvenilmez bir figür oluşu, İttihatçıları büyük bir iktidar çıkmazına sokar; Yusuf İzzeddin'in intiharı ise

işin tuzu biberi olur. Birinci Dünya Savaşı'nın zor şartlarında ülkenin başına bir de veliaht değişikliği sorununu açmak istemeyen İttihatçılar, ciddi ciddi tartıştıkları Vahideddin'i veliahtlıktan ıskat konusunu pratiğe geçiremedikleri için kendilerini ciddi bir iktidar krizinin içinde bulurlar.

Yusuf İzzeddin'in ölüm şekliyle ilgili pek çok senaryo gündeme getirilirse de tarihî veriler bağlamında bunların çoğunun temelsiz olduğu görülür. Yakınındakilerin şahitlikleriyle de sabit olduğu üzere daha önce pencereden, vapurdan veya trenden atlama ya da kendi boğazını sıkma şeklinde yarım kalmış intihar girişimlerinde bulunan veliaht, nihayet ertesi gün çıkacağı Avrupa seyahati öncesinde oğlu, eşi ve babaannesinin mezarlarını ziyaret ettikten sonra 1 Şubat 1916'da sol kol bileğinin iç ana damarlarını ustura ile keserek ve geriye kendi el yazısıyla yazdığı ve intihar ettiğini açıkça söylediği iki mektup bırakarak hayatına son verir. Veliahdın na'şını ve odayı inceleyen doktorlar heyeti, vücudunda herhangi bir boğuşma veya dışarıdan müdahale izi bulunmadığını ve olayın intihar olduğunu belirler; maiyeti, harem mevcudu ve veliahtla irtibatlı olanları ciddi bir biçimde sorgulayan soruşturma komisyonuyla hükümetin kanaati de bu yöndedir. Yusuf İzzeddin'in na'şı, 2 Şubat 1916 tarihinde düzenlenen birinci sınıf bir törenle götürüldüğü Ayasofya Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından dedesi II. Mahmud türbesine defnedilir.

II. Abdülhamid döneminde bir yandan kendince önemli gördüğü konularla ilgili düşüncelerini sistematik bir hale sokmaya diğer yandan da İttihatçılarla ilişki kurarak iktidara ulaşma menzilini mümkün mertebe kısaltmaya çalışan Yusuf İzzeddin Efendi, kısa boylu, renkli gözlü, kumral saçlı, kısa ve basit cümlelerle kesik kesik konuşan, mağrur, kibirli, mutaassıp, hafızası güçlü, zeki, müzevir, huysuz, kararsız, düzensiz ve dalgın bir insan olup zaman zaman modern fikirleri savunan bazen de geleneksel değerlerin kıskacında sıkışıp kalan müstereddit bir ara dönem adamıydı. Zulüm ve baskıyla

devletin yaşayamayacağına ve Osmanlı devlet adamlarının zulüm ve baskıyı kendilerine rehber edinmiş olduklarına dikkat çeker.

Altı eşi ile üç de gözdesi bulunan Yusuf İzzeddin'in ikisi kız ikisi de erkek olmak üzere toplam dört çocuğu olur. İlk eşi Çeşmiahu Hanım'dan doğan ve henüz dokuz aylıkken vefat eden Mehmed Bahaeddin dışındaki çocuklarının, yani Hatice Şükriye Sultan, Mehmed Nizameddin Efendi ve Mihriban Mihrişah Sultan'ın anneleri son eşi Leman Hanım'dı. İntihar ettiğinde yaşları küçük olduğu ve Mihrişah Sultan ölümünden sonra doğduğu için 21 yaşına gelinceye kadar mal varlığını idare etmek üzere kural gereği olarak çocuklarına bir vasi atanır ve vasinin denetimini de kardeşi Abdülmecid Efendi üstlenir.

Yusuf İzzeddin Efendi, son dönem Osmanlı şehzadelerinin en zenginlerinden biri ve belki de birincisiydi. Sultan Abdülaziz, muhtemelen şehzadeliği döneminde doğduğu ve ileride bu gerekçe ile tahta çıkmasına itiraz edilme ihtimali bulunduğu için oğluna tahvil ve eshamın yanı sıra çiftlik, kasır, dükkân gibi gayrimenkuller temlik eder; II. Abdülhamid döneminde normal maaş ve gelirlerinin dışında bu dükkân ve çiftlikleri işleten Hazine-i Hassa tarafından şehzadeye aylık bir ödeme yapılır. Bu kadar zengin olmasına rağmen diğer hanedan üyeleri gibi hesapsız kitapsız harcadığı ve güç sahibi olduğunu düşündüğü devlet adamlarına zengin hediyeler vererek yanına çekmeye çalıştığı için vefat ettiğinde geriye hayli hatırı sayılır bir borç yükü bırakır.